

Enheten för inspektion

Förvaltningsavdelningen
Utbildningsförvaltningen

Bilaga 1

Förskoleinspektörer

Eva Eklund

Martta Eklund

Kerstin Fagerström Clarin

Inger Leffler

Pirkko Leporanta Morley

Birgitta Magnusson

Marianne Sjöström

Lisbeth Sundström

Förskoleinspektörernas

årsrapport

2005/2006

Förskola - Familjedaghem

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning, bakgrund och uppdrag.....	3
Inspektion.....	3
Tillsyn.....	5
Sammanfattning och prioriterade utvecklingsområden.....	6
Förutsättningar och organisation.....	6
Lokala styrdokument.....	6
Normer och värden.....	7
Utveckling och lärande.....	7
Barns inflytande.....	8
Förskola och hem.....	9
Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet.....	9
Tillsyn av enskilt driven förskoleverksamhet och familjedaghem.....	10
Lägesbeskrivning, diskussion och bedömning.....	11
Förutsättningar och organisation.....	11
Arbetsledning.....	11
Personal.....	12
Kompetensutveckling.....	13
Lokala styrdokument.....	14
Utvärdering.....	15
Mål och resultatstyrning.....	15
Normer och värden.....	16
Värdegrund.....	16
Olikheter som tillgång.....	17
Det mångkulturella uppdraget.....	17
Jämställdhet.....	18
Natur och miljö.....	19
Barn och hälsa.....	20
Pedagogiskt innehåll och struktur.....	20
Pedagogisk miljö.....	21
Dokumentation.....	22
Språk och kommunikation.....	22
Barns inflytande.....	23
Förskola och hem.....	24
Utvecklingssamtal.....	26
Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet.....	27
Tillsyn av enskilt driven förskoleverksamhet och familjedaghem.....	29
Tillsyn i förskolor.....	29
Personal och barngrupper.....	29
Lokaler.....	29
Öppettider och avgifter.....	29
Barnsäkerhet.....	30
Styrdokument.....	30
Tillstånden.....	30
Tillsyn i familjedaghem.....	30
Personal och barngrupper.....	30
Lokaler.....	31
Öppettider och avgifter.....	31
Barnsäkerhet.....	31
Styrdokument.....	31
Klagomålshantering vid enskild driven verksamhet.....	31
Bilaga 2 Tillsyn i förskolor augusti 2005 – juni 2006.....	33

Inledning, bakgrund och uppdrag

Förskoleinspektörernas verksamhet är en del av stadens kvalitetsredovisningssystem och det gångna verksamhetsåret var det tredje för Stockholms stads förskoleinspektörer. Förskoleinspektionerna påbörjades i nuvarande form, med inspektion av både kommunalt och enskilt driven förskoleverksamhet, i oktober 2003. Uppdraget består i att utvärdera kvaliteten i kommunala och enskilt drivna förskolor och att utföra tillsyn i enskilt drivna förskolor och familjedaghem, enligt vad som stadgas i skollagen. Med kvalitet avses förskolornas förmåga att arbeta enligt Läroplan för förskolan (Lpfö 98) Förskoleplan för Stockholms stad och det nya dokumentet Kvalitet i förskolan som utkom 2005. Kvalitet i förskolan är Skolverkets allmänna råd och kommentarer som riktar sig till kommunerna och personal i förskolan. Dokumentet har utarbetats i syfte att förtydliga verksamheten utifrån nationella krav och mål samt för att ge stöd vid bedömning och utveckling av verksamhetens kvalitet ur likvärdighetssynpunkt.

Under 2005 har följande nya mål lagts till i Lpfö 98: *Förskolan skall sträva efter att varje barn som har ett annat modersmål än svenska utvecklar sin kulturella identitet samt sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål.* Detta mål har inneburit att vi i årets inspektioner lagt större fokus på hur förskolorna arbetar med det mångkulturella uppdraget.

Förutom den tillsyn som har gjorts i samband med inspektionen i enskilt drivna förskolor har även separata tillsynsbesök, och besök med anledning av nystart och klagomål, utförts. Klagomål på enskilt driven förskoleverksamhet utreds av en handläggare på Enheten för enskilt driven och fristående verksamhet på Utbildningsförvaltningen. Utredningen kan i vissa fall leda till att ett besök, i form av inspektion eller tillsyn, görs. Detta utförs då av någon eller några av förskoleinspektörerna, ibland tillsammans med klagomålshandläggaren.

Klagomål på kommunal förskole- och familjedaghemsverksamhet handläggs av respektive stadsdel.

Inspektion och tillsyn har genomförts i verksamheter, som sammanlagt omfattar cirka 9000 barn i förskola och familjedaghem. Totalt är cirka 40 000 barn inskrivna i Stockholms stads kommunala och enskilda förskolor och familjedaghem. (Inspekterade förskolor, se bilaga 1.)

Årets rapport består huvudsakligen av tre avsnitt. Det första är en sammanfattning av rapporten i dess helhet med förslag på prioriterade utvecklingsområden. Det andra är en lägesbeskrivning, som beskriver förutsättningar och i vilken grad måluppfyllelse har nåtts främst inom de prioriterade områdena. I detta avsnitt finns också diskussion och vår bedömning. Det tredje avsnittet är en sammanfattning av årets tillsyn i enskilt driven verksamhet.

Inspektion

Inspektionens uppgift är att kontrollera förskolans måluppfyllelse utifrån de nationella målen i Lpfö 98, de prioriterade områdena i Förskoleplan för Stockholms stad och Skolverkets allmänna råd, Kvalitet i förskolan.

Med stöd av prioriterade områden i Förskoleplan för Stockholms stad omfattar inspektionen av förskolan följande områden:

- Förutsättningar och organisation
- Lokala styrdokument
- Normer och värden
- Utveckling och lärande
- Barns inflytande
- Förskola och hem
- Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet

Våra inspektioner består av dokumentstudier, intervjuer och observationer. Våra viktigaste bedömningsunderlag är förskolans styrdokument och intervjuerna. Inför inspektionen skickar förskolan in aktuella dokument såsom verksamhetsplan, verksamhetsberättelse, kvalitetsredovisning samt övrigt material, som kan ligga till grund för bedömning av förskolans verksamhet.

För att förbereda sig inför inspektionen får förskolan anvisningarna ”Prioriterade mål och riktlinjer vid inspektion av förskoleverksamheten inom Stockholms stad” (framarbetat av förskoleinspektörerna med stöd av nationella och kommunala mål) och brevet ”Riktlinjer för förskoleinspektörernas arbete”. Dessa anvisningar beskriver hur inspektionen är utformad och vilka frågor som särskilt kommer att behandlas. Förskolan får också information, riktad till föräldrar, som beskriver syftet med och genomförandet av inspektionen.

Inspektionen, som omfattar 7-8 arbetsdagar, inleds med en intervju med ansvarig chef och därefter med representanter från personalgruppen. Från och med hösten 2005 intervjuas också föräldrar, vanligtvis en föräldrarepresentant från varje avdelning. Det är förskolechefen som gör urvalet av personal- och föräldrarepresentanter. Under inspektionen granskar vi bland annat lokalernas pedagogiska utformning och funktion och förskolans pedagogiska dokumentation. Vi deltar också i pågående barnverksamhet där vi observerar personalens förhållningssätt och det pedagogiska innehållet i verksamheten. I samband med verksamhetsbesöken har vi även informella samtal med personalen.

Efter avslutad intervju och besök i verksamheten skrivs en rapport, som beskriver förskolans verksamhet utifrån de prioriterade områdena. Rapporten anger förskolans styrkor och svagheter, med hänsyn till den enskilda förskolans förutsättningar, och lämnar förslag på utvecklingsområden. Innan rapporten blir offentlig och läggs ut på Stockholms stads webbplats har förskolan möjlighet att lämna synpunkter.

Cirka tre månader efter avslutad inspektion skickas en enkät till berörd förskola där förskolan har möjlighet att lämna skriftliga synpunkter på utformningen och genomförandet av inspektionen. Frågorna i enkäten berör bland annat informationen till förskolorna inför inspektionen, vad som varit mest värdefullt för förskolan och vilken användning förskolan har av rapporten. De allra flesta förskolor har svarat på enkäten och resultatet har inneburit att inspektionerna har förändrats en del, till exempel är tiden i verksamheten utökad med en dag och en separat intervju görs med föräldrarepresentanter. Resultatet av enkäten visar framför allt att förskolorna är nöjda med inspektionen och anser generellt att den är till hjälp i det fortsatta utvecklingsarbetet.

I vissa fall, då vi bedömt att förskolan har ett flertal svagheter, görs någon form av uppföljning av inspektionen. Det kan vara i form av en ny komplett inspektion eller en

förkortad inspektion, där vi följer upp hur förskolan arbetar med sina utvecklingsområden. Uppföljning kan också ske i form av regelbundna tillsynsbesök, en gång per termin eller år. Under året har vi på olika sätt följt upp, eller beslutat om uppföljning av, verksamheten i cirka 20 förskolor. För att förbättra inspektionerna har vi beslutat att göra fler uppföljningar från och med nästa verksamhetsår, i syfte att stödja förskolornas utvecklingsarbete.

Vid urval av förskolor som skall inspekteras gör vi fördelningen hälften kommunala och hälften enskilt drivna och sprider inspektionerna över alla stadsdelar. Vi har i första hand valt förskolor som har minst två avdelningar. Under perioden augusti 2005 – juni 2006 har inspektion gjorts på totalt 49 förskolor (2700 barn) varav 23 kommunala (1291 barn) och 26 enskilda (1409 barn).

Under de tre år som förskoleinspektioner gjorts har vi totalt inspekterat 157 av Stockholms stads förskolor, som för närvarande är 868 till antalet. Mot bakgrund av att vi endast har inspekterat en knapp femtedel av Stockholms stads förskolor är det svårt att dra några slutsatser om vad som utvecklats i förskolan generellt. Av samma anledning väljer vi att inte göra någon treårssammanfattning eller att dra paralleller till stadens Kvalitetsredovisning för pedagogiska verksamheter.

Tillsyn

Tillstånd för enskilt driven förskole- och familjedaghemsverksamhet utfärdas av Enheten för enskild och fristående verksamhet. Utifrån ansökan och besök i verksamheten bedömer handläggare om kvalitet och säkerhet uppfyller kraven för enskilt driven verksamhet enligt Utbildningsförvaltningens ”Riktlinjer för tillståndsprövning/ godkännande”.

Tillsynsbesöken, som inspektörerna gör på uppdrag av Enheten för enskild och fristående verksamhet, är främst inriktade på att kontrollera lagligheten och följa upp att den enskilt drivna verksamheten bedrivs enligt Utbildningsförvaltningens riktlinjer. Med laglighet menas, att verksamheten bedrivs utifrån de förutsättningar tillståndet beviljats på. Det kan till exempel vara att verksamheten bedrivs på godkänd adress, att det finns personal med adekvat utbildning och att det godkända barnantalet inte överskrids. Anordnarens handlingsberedskap i frågor som rör barnsäkerhet såsom olycksfall, försvunna barn och brand kontrolleras också vid dessa besök. Tillsynen innefattar även en kontroll av att registerutdrag ur polisens belastningsregister finns på samtlig personal anställd fr.o.m. 2001-01-01. Tillsynsbesöket resulterar i en kortfattad rapport. Vid brister kompletteras rapporten med krav på åtgärder och datum när dessa ska vara utförda. När det gäller eventuellt påtalade brister angående tillstånd och avgifter är det Enheten för enskild och fristående verksamhet, som ska vidta åtgärder.

Rapporten från tillsynsbesök på förskolor är offentlig och läggs ut på Stockholms stads webbplats. Rapporten från tillsynen hos dagbarnvårdare publiceras inte.

Under perioden har tillsyn gjorts på 183 förskolor (ca 6000 barn) och i 120 familjedaghem (ca 700 barn). Stockholms stad har totalt 340 enskilt drivna förskolor och 229 enskilt drivna familjedaghem.

Sammanfattning och prioriterade utvecklingsområden

Förutsättningar och organisation

FÖRSLAG PÅ PRIORITERADE UTVECKLINGSOMRÅDEN

- **Minska antalet barn i grupperna, med bibehållen personaltäthet.**
- **Förbättra personalens förutsättningar för schemalagd planeringstid.**
- **Rekrytera förskollärare.**

På de flesta förskolor är Förskoleplan för Stockholms stad känd för personalen. I förskoleplanen står att antalet barn i småbarnsgrupperna (1-3 år) inte bör vara fler än 14 barn och för de äldre barnen (4-5 år) bör inte grupperna bestå av fler än 18 barn. Ambitionen att minska barngruppernas storlekar finns i många av de besökta förskolorna men vi har dock inte sett någon generell minskning av antalet barn i grupperna.

Förskolecheferna på de kommunala förskolorna har vanligtvis ansvar för tre till fem förskolor, på de enskilt drivna förskolorna är det vanligast att förskolechefen är ansvarig för endast en förskola. De flesta förskolor har en tydlig organisation, som möjliggör delaktighet för personalen.

Stockholms stad har en uttalad ambition att andelen förskollärare skall öka. Denna strävan delas av de flesta förskolechefer, men de beskriver också svårigheten att rekrytera förskollärare. För att nå Stockholms stads ambitioner, bedömer vi att rekrytering av förskollärare är ett område som kräver fortsatta insatser på många plan.

Personalen har schemalagd enskild planeringstid på dagtid. Det vanligaste är, att personalen får ut mellan 1-2 timmar per vecka. Generellt uppger personalen, att de behöver mer schemalagd planeringstid för att bättre kunna utföra sitt uppdrag.

Lokala styrdokument

FÖRSLAG PÅ PRIORITERAT UTVECKLINGSOMRÅDE

- **Utveckla förskolornas kunskaper och förmåga att använda sig av målstyrningssystem i verksamhetsutveckling.**

De lokala styrdokumenterna i verksamhetsårets besökta förskolor är av mycket skiftande kvalitet. Förskolornas lokala styrdokument består oftast av en verksamhetsplan och en verksamhetsberättelse på enhetsnivå samt en arbetsplanering och utvärdering på avdelningsnivå. Många verksamhetsplaner är utformade med en otydlig struktur, där det kan vara svårt att göra kopplingar till Lpfö 98's fem huvudområden samt Förskoleplan för Stockholms stad. Förskolornas mål är ofta alltför generella och därmed blir resultaten svåra att bedöma. Verksamhetsplanen kompletteras nästan alltid med en arbetsplan för respektive avdelning. Förskolornas system för utvärdering är ofta bristfälligt och verksamhetsberättelserna präglas av detta. Förskolorna saknar i många fall analyser av resultat och måluppfyllelse och endast några få förskolor har beskrivit utvecklingsområden utifrån sin utvärdering.

Utvärderingsmetoder bör tydliggöras och förbättras. Det är viktigt att förskolorna hittar system för planering och utvärdering som känns användbara och meningsfulla så att

personalen själva kan värdera sin måluppfyllelse. Vi bedömer att förskolorna bör systematisera genomförandet av pedagogiska analyser och ta till vara resultaten, för vidare utveckling av verksamheten.

Normer och värden

FÖRSLAG PÅ PRIORITERADE UTVECKLINGSOMRÅDEN

- **Utveckla strategier och arbetssätt för det mångkulturella uppdraget.**
- **Utveckla strategier och arbetssätt för jämställdhetsarbetet ur ett genusperspektiv.**
- **Utveckla arbetet med natur och miljö till att omfatta ett ekologiskt perspektiv.**

Förskolans arbete med att stärka barnens sociala och empatiska förmåga är prioriterat och väl utvecklat i förskolornas värdegrundsarbete. Vi ser oftast ett mycket respektfullt förhållningssätt mellan personal och barn och att samspelet i barngrupperna fungerar bra. Det är endast få förskolor som tagit tillvara och synliggjort den kulturella mångfald som finns på förskolan. Generellt kvarstår en osäkerhet om vilket arbetssätt som ska användas för att tillgodose och aktivt stödja barns rätt till modersmålsstöd. Förskolornas arbete för att motverka traditionella könsrollsmönster är ett område som inte i så hög grad lyfts fram i förskolornas eget värdegrundsarbete. Det är få förskolor som kommit så långt, att man har utarbetat en metod där jämställdhetsfrågor är integrerade i det vardagliga pedagogiska arbetet.

Förskolans arbete med att, till barnen, förmedla ett varsamt förhållningssätt till natur- och miljö anser vi är väl förankrat i förskolornas vardagsarbete. Förskolorna bör dock utveckla sitt arbete genom att på ett tydligare och mer medvetet sätt utarbeta metoder för ett ekologiskt synsätt som ska finnas med i arbetet med barnen.

Förskolornas arbete för att tillgodose barn i behov av särskilt stöd är ett prioriterat och utvecklat område. De flesta förskolor arbetar för att barn som är i behov av särskilt stöd i sin utveckling ska integreras i barngruppen utifrån sina egna förutsättningar och behov.

Utveckling och lärande

FÖRSLAG PÅ PRIORITERAT UTVECKLINGSOMRÅDE

- **Utveckla pedagogisk dokumentation till att bli ett underlag för reflektion och utveckling.**

Många förskolor har redan i sin verksamhetsidé formulerat mål för sin verksamhet där begreppen utmanande, kreativ och lustfylld finns med, då det handlar om den pedagogiska verksamhetens innehåll. En del förskolor strävar efter en speciell inriktning som ska präglade hela förskolornas pedagogiska verksamhet, såsom exempelvis Montessori, Waldorf, Reggio Emilia eller I Ur & Skur. Inriktningen påverkar synsätt, förhållningssätt, arbetssätt och vilket fokus verksamhetens innehåll får.

Flera förskolor väljer att använda projekt eller teman för att fånga och fokusera på frågor och områden som intresserar barnen. Det finns en medvetenhet och ett intresse hos personal och ledning att utforma förskolornas pedagogiska miljöer. Begreppen ”pedagogiska hörnor, stationer och rum i rummen” används, för att beskriva hur den pedagogiska innemiljön är utformad. Förskolorna strävar efter att ha en öppen planlösning med tillgängligt och överskådligt material.

Vår bedömning är att det är mindre vanligt med pedagogisk dokumentation som visar på lärandeprocesser som ger återkoppling till barnen och är underlag för reflektion i fortsatt planering av verksamheten. Endast ett fåtal förskolor använder pedagogisk dokumentation för att utvärdera och vidareutveckla verksamheten. Vår bedömning blir, att personalen inte alltid definierat syftet med sin dokumentation eller med ”barnets pärm”/ ”portfolio” utan fortfarande diskuterar *vad* och *hur mycket* som skall sparas och dokumenteras.

Personalen har en bred kunskap och insikt om språkets betydelse för barns utveckling, både på teori- och metodplanet. Vi har under verksamhetsåret uppmärksammat att begreppet kommunikation har blivit mer centralt och då i ett vidare perspektiv. Några förskolor, som fördjupat sitt arbete med språk och kommunikation, beskriver vikten av att erbjuda många möjligheter för barnen att kommunicera med olika uttrycksformer. Det kan exempelvis vara drama, rörelse, musik, bild och skapande verksamhet, förutom genom det talade språket.

Barns inflytande

FÖRSLAG PÅ PRIORITERAT UTVECKLINGSOMRÅDE

- **Förskolan bör definiera vad barns inflytande i praktiken betyder.**

Barns inflytande och ansvar har fått större fokus i förskolornas åtaganden och verksamhetsplaner än tidigare. Många förskolor har påbörjat diskussioner om hur de ger, och vill utveckla, barns inflytande och ansvar i vardagen.

Ofta inser personalen att utformningen av den pedagogiska miljön är viktig för barns inflytande och det mesta av materialet på dessa förskolor är lågt placerat och lättillgängligt för barnen. För att stödja barnen i att ta ansvar och vara delaktiga har några förskolor speciella forum, barnråd eller rådslag.

Det är fortfarande förskolor som inte använder sig av barnens åsikter när de utvärderar sin verksamhet och aktiviteterna är vuxenstyrda och förutbestämda. Få förskolor har utvecklat verksamheten så att barnens egna åsikter tillvaratas på ett medvetet och aktivt sätt. Vi bedömer att personalen behöver få mer kunskaper om hur de ska synliggöra barns vardagsinflytande samt hur de ska återkoppla till barnen så att de förstår att deras åsikter har betydelse.

Förskola och hem

FÖRSLAG PÅ PRIORITERAT UTVECKLINGSOMRÅDE

- **Klargöra syftet med individuella utvecklingsplaner i förskolan.**

Samverkan med föräldrarna är något som de flesta förskolor ser som mycket viktigt och ett prioriterat område. Förskolornas arbete med föräldrasamverkan är god och något som vi ofta lyfter som en styrka i inspektionsrapporterna.

Förskolornas ledning och personal är måna om att informera föräldrarna fortlöpande om verksamhetens innehåll och förändringar. När det gäller att ge föräldrarna reellt inflytande i förskolans verksamhet, framhåller förskolorna att de erbjuder någon form av föräldra- eller förskoleråd. Det är viktigt att man på varje förskola för en diskussion med barnens föräldrar om vad föräldrasamverkan och reellt inflytande i praktiken kan vara. Den enskilda förskolan måste ta hänsyn till föräldrars olika möjlighet, intresse och behov av att delta, påverka och utvärdera.

De allra flesta förskolor erbjuder och genomför utvecklingssamtal tillsammans med föräldrarna. Det är för det mesta den individuella utvecklingsplanen, IUP, som är grunden för samtalet och den upprättas i samråd med föräldrarna. De mallar för IUP vi sett uppvisar en stor variation i struktur och innehåll samt att syftet är oklart. En farhåga finns i att förskolorna utformar IUP där barnets prestationer och utveckling bedöms efter fastställda normer. Det är information om på vilket sätt förskolan bidrar till barnets trivsel, utveckling och lärande som ska framkomma i utvecklingssamtalet och ingå i barnets IUP.

Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet

FÖRSLAG PÅ PRIORITERAT UTVECKLINGSOMRÅDE

- **Utveckla och fördjupa samarbetet mellan förskolans och skolans verksamheter.**

Vi har under det här verksamhetsåret kunnat se en tydlig positiv utveckling gällande samverkan mellan förskola och skola och då framförallt inom den kommunala verksamheten. I många stadsdelar har man utarbetat riktlinjer för övergången från förskola till skola. Enligt vår bedömning har den enskilt drivna förskoleverksamheten inte fått ta del av de riktlinjer som stadsdelarna tagit fram.

Trots den positiva utveckling som vi sett i många stadsdelar kan vi fortfarande se, att det finns brister även i den kommunala verksamheten. Därför anser vi, att det fortsatta utvecklingsarbetet kräver ett övergripande ansvarstagande inom stadsdelen för att kunna utvecklas och fördjupas. Vi anser även, att de enskilt drivna förskolorna bör ingå på lika villkor, i ett sådant utvecklingsarbete.

Tillsyn av enskilt driven förskoleverksamhet och familjedaghem

Under året har vi gjort tillsyn i 183 förskolor och 120 familjedaghem. De flesta förskolor har ändamålsenliga lokaler och bedriver verksamhet på godkänd adress.

Tillstånden för enskilt driven förskoleverksamhet är i vissa fall ofullständiga vad gäller antal barn och godkänd adress, vilket vi anser är anmärkningsvärt. Tillstånden bör kompletteras så att de innefattar de krav som Stockholms stad ställer på tillstånd som utfärdas idag. De flesta av förskolorna känner till och är insatta i skyldigheten att ha öppettider efter föräldrarnas behov inom ramen 6.30–18.30. Tiden anpassas dock till det aktuella omsorgsbehovet. Registerutdrag från Rikspolisstyrelsens belastningsregister skall enligt lag finnas på all personal anställd efter 2001-01-01. Trots det saknas ett eller flera registerutdrag på 42 % av de besökta förskolorna vilket vi anser är mycket anmärkningsvärt. Barnskyddsronder genomförs i de allra flesta fall i förskolornas lokaler. Generellt kan förskolornas ledning redogöra för barnsäkerhetsrutinerna, men fortfarande finns ett antal förskolor som inte har dokumenterade säkerhetsrutiner.

Antal inskrivna barn i varje enskilt familjedaghem varierar mellan 2 – 12 barn i grupperna. Några har fler än 8 barn i sin grupp. Enligt stadens riktlinjer bör en barngrupp inte bestå av fler än 5–7 barn i familjedaghem. I de fall familjedaghemmens barngrupper överstiger stadens rekommendation anser vi det svårt att bedöma säkerheten och kvaliteten. De flesta dagbarnvårdare har sin verksamhet förlagd till sitt hem med ett eller flera rum inredda för barnen. Utöver det hyr över hälften av besökta familjedaghemmen en kompletterande lokal tillsammans med kollegor.

Under verksamhetsåret har vi gjort ca 10 inspektioner/tillsyner med anledning av klagomål vilket vi gjort på uppdrag av Enheten för enskild och fristående verksamhet.

Lägesbeskrivning, diskussion och bedömning

Förutsättningar och organisation

I juni 2003 antog kommunfullmäktige stadens första förskoleplan, Förskoleplan för Stockholms stad, som med Lpfö 98 som utgångspunkt anger de viktigaste målen för förskolan i Stockholm. Förskoleplanen omfattar såväl kommunalt som enskilt driven förskola och vägleder familjedaghem och öppen förskola.

På de flesta kommunala förskolor som haft inspektion är förskoleplanen välkänd för personalen. Personalen har läst och diskuterat innehållet och implementerat de prioriterade områdena i sina egna styrdokument. Förskoleplanen är ofta uppsatt på förskolornas anslagstavlor och utdelad till föräldrar. Trots att förskoleplanen har varit ett av förskolans styrdokument i Stockholms stad i tre år så är det fortfarande, anmärkningsvärt nog, några av de inspekterade enskilda förskolorna som inte känner till den. Förskoleplanen har skickats till samtliga anordnare och staden har erbjudit föreläsningar om innehållet.

I Förskoleplan för Stockholms stad står ”Under perioden 2003-2006 skall barngrupperna i staden minskas med i genomsnitt två barn per grupp med bibehållen personal. Antalet barn i småbarnsgrupperna (1-3 år) bör inte vara fler än 14 barn per grupp med sikte på 12 barn. För de äldre barnen (4-5 år) bör inte grupperna bestå av fler än 18 barn per grupp med sikte på 16 barn.”

Ambitionen att minska barngruppernas storlekar finns i många av de besökta förskolorna och stadsdelarna har anvisningar om detta. Att minska barngruppernas storlek ställs ofta mot kravet att uppfylla barnomsorgsgarantin, dvs. att inom tre månader erbjuda föräldrar barnomsorgsplatser. Enligt förskolecheferna har förskolornas budget också en avgörande betydelse för barngruppernas storlek. I de förskolor vi inspekterat finns en mycket stor variation i gruppstorlekarna, de minsta grupperna består av 8 barn och den största av 47 barn. Vanligen består småbarnsavdelningarna av mellan 12 och 16 barn och avdelningarna för de äldre barnen av mellan 17 och 24 barn. Under verksamhetsåret har vi inte sett någon minskning av antalet barn i grupperna.

Vid årets inspektioner har vi sett en tendens att vissa förskolor gått ifrån begreppen ”avdelning” och ”gruppstorlek” för att i stället dela in barnen i olika tillfälliga gruppkonstellationer beroende av pågående aktiviteter och projekt. För att bedöma förskolans kvalitet anser vi, att antalet barn per personal är en mer rättvisande variabel än antalet barn i grupperna.

Arbetsledning

Förskolecheferna på de inspekterade kommunala förskolorna har vanligtvis ansvar för tre till fem förskolor inom ett geografiskt område och vi har även under detta år noterat en utveckling mot att förskolecheferna ansvarar för allt större enheter. På de enskilt drivna förskolorna sker inte samma utveckling, det är fortfarande vanligast att förskolechefen/föreståndaren är ansvarig för endast en förskola. Detta kan innebära att förskolechefen även arbetar i barngrupp.

De flesta arbetsledare inom förskolorna har titeln förskolechef, men även titlar som förskolerektor, biträdande rektor, enhetschef, områdeschef och föreståndare förekommer.

Det finns förskolechefer som, för att kunna delta mer i det pedagogiska lednings- och utvecklingsarbetet, har anställt en person som sköter administrationen. Några förskolechefer har en eller två biträdande chefer och/eller pedagogiska utvecklare i sina enheter. I tre stadsdelar är grundskolornas rektorer övergripande chefer för förskolan.

Generellt har förskolecheferna i de större förskoleenheterna bildat en ledningsgrupp för enheten, oftast bestående av chef/biträdande och en ansvarig pedagog från varje avdelning eller förskola.

Vi bedömer, att de flesta förskolor har en tydlig organisation som möjliggör delaktighet för personalen, bland annat genom arbetsplatsträffar och medarbetarsamtal. Information sker i form av morgonmöten, husmöten och arbetsplatsträffar och de flesta förskolor har väl utarbetade rutiner för hur man förankrar och fattar beslut.

Personal

I Skolverkets allmänna råd "Kvalitet i förskolan" står att en viktig kvalitetsfaktor är att det finns personal som har pedagogisk högskoleutbildning med inriktning på barn i förskoleåldrarna. Stockholms stad har en tydlig ambition att andelen förskollärare skall öka i förskoleverksamheten. Denna strävan delas av de flesta förskolechefer men de beskriver också svårigheten med att rekrytera utbildade förskollärare. Några förskolor anför också ekonomiska skäl till att inte anställa förskollärare. Vissa förskolechefer upplever att det är svårare att rekrytera förskollärare i ytterområdena, men vad vi kan se är skillnaden i förskollärartäthet i inner- och ytterstadsområdena marginell. Det är däremot skillnad i förskollärartäthet mellan enskild och kommunal verksamhet i de 49 inspekterade förskolorna, där den kommunala verksamheten har en genomsnittligt högre förskollärartäthet än den enskilda.

Utifrån de inspekterade förskolorna har inte andelen förskollärare ökat under de tre år som inspektioner gjorts, genomsnittet ligger fortfarande på cirka 40 procent. Fyra av de inspekterade enskilt drivna förskolorna har inga förskollärare anställda i barngrupp utan ledningen har där det pedagogiska ansvaret. Vi anser att alla förskolor ska ha pedagogiskt utbildad personal då det är förutsättningen för en kvalitativt bra verksamhet. Samtliga inspekterade kommunala förskolor har förskollärare anställda.

För att nå Stockholms stads ambitioner anser vi att rekrytering av förskollärare är ett område som kräver fortsatta insatser på många plan.

I Förskoleplan för Stockholms stad står att all personal skall ges tid för planering och reflektion och att förskolläraren har ett speciellt ansvar för planerings- och utvecklingsarbete. För att möjliggöra gemensam planering får förskolan stänga tidigare en dag per månad och ha helt stängt två dagar per termin.

På nästan alla förskolor som vi inspekterat har personalen schemalagd tid för gemensam avdelningsplanering. Denna planering är antingen förlagd till kvällstid eller, i vissa fall, till dagtid och kan genomföras genom att personalen hjälps åt att ta hand om barnen.

På ungefär hälften av förskolorna har personalen schemalagd enskild planeringstid på dagtid, förskollärarna ofta mer tid än övrig personal. Det vanligaste är, att personalen får ut mellan 1-2 timmar per vecka för enskild planering. Några förskolor har valt att endast schemalägga förskollärarnas planeringstid, då man anser att förskollärarna har ett större åtagande när det gäller det pedagogiska innehållet i arbetet. Övrig personal får då ta ut tid för planering när arbetet så tillåter. Generellt uppger personalen, att de behöver mer schemalagd planeringstid, både enskild och avdelningsvis, på dagtid.

Vi kan se, att det är stor skillnad på förutsättningarna för personalens planerings- och dokumentationsarbete mellan de förskolor vi inspekterat. På vissa förskolor har personalen väl tilltagna arbetsrum med tillgång till informationsteknik och de har också egna e- postadresser. På andra förskolor saknas särskilda arbetsrum och personalen sitter på avdelningen eller i personalrummet och planerar och dokumenterar förskolans verksamhet.

I stort sett alla förskolor har tagit vara på möjligheten att stänga för hela planerings- och utvärderingsdagar och i genomsnitt har förskolorna fyra sådana per år. Vissa förskolor förlägger gemensamma planerings- och fortbildningsdagar till lördagar för att slippa stänga verksamheten.

Vår bedömning är att förskolorna ska fortsätta strukturera sin barnfria tid då det är en viktig förutsättning i förskolans inre arbete.

Kompetensutveckling

I Skolverkets allmänna råd, Kvalitet i förskolan, står *att kommunen bör ge all personal kompetensutveckling efter behov i förhållande till förskolans uppdrag*. Även i Lpfö 98 och förskoleplanen betonas att förutsättningen för att verksamheten skall utvecklas är personal med hög kompetens. Personalen skall erbjudas kompetensutveckling som är kopplad till verksamhetens mål och behov och som krävs för att personalen professionellt ska kunna sköta sitt arbete.

På i stort sett samtliga förskolor har förskolecheferna, mer eller mindre regelbundet, medarbetarsamtal med personalen. Många upprättar också individuella kompetensutvecklingsplaner i samband med medarbetarsamtalen.

De flesta förskolor har former för intern pedagogisk utveckling såsom kvalitetsgrupper, pedagogluncher, bokcirklar, pedagogiska tvärgrupper och många förskolor gör också olika studiebesök och studieresor. Många förskolechefer betonar vikten av en lärande organisation och vi har vid inspektionerna kunnat konstatera att personalen har utvecklat ett arbetssätt där man är medveten om värdet av att ta tillvara varandras kompetens.

Många stadsdelar erbjuder övergripande kompetensutveckling till personalen på de kommunala förskolorna. Det kan vara föreläsningar, olika former av nätverk, studiecirklar, pedagogiskt café och återkommande handledning. Handledningen kan vara pedagogisk handledning, stöd och metodik rörande barns språkutveckling och riktad handledning till pedagoger som arbetar med barn i behov av särskilt stöd. De enskilda anordnarna kan i vissa stadsdelar köpa handledning från det kommunala resursteamet eller från privata konsulter. Några stadsdelar har, förutom resursteam, kommunala pedagogiska centra som erbjuder fortbildning för i första hand kommunalt anställd personal. Även där kan de enskilda anordnarna delta på vissa föreläsningar.

Personalen har fått stor del av sin fortbildning genom Kompetensfonden, som erbjudit olika former av föreläsningar och längre eller kortare kurser till i första hand kommunalt anställd personal. Föreläsningarna har bland annat innehållit pedagogisk dokumentation, språk och kommunikation och data/IT. Till vissa storföreläsningar har även personalen på de enskilt drivna förskolorna varit inbjudna.

I några stadsdelar har de enskilt drivna förskolorna bildat nätverk med syfte att utveckla den pedagogiska verksamheten.

Generellt är personalen på de inspekterade förskolorna, både kommunala och privata, nöjda med den kompetensutveckling de får och anser att den ligger i linje med förskolans mål och behov. Personalens möjlighet till kompetensutveckling är också angivet som en styrka i drygt hälften av de inspekterade förskolornas rapporter.

Vi anser att, personalen har goda möjligheter till kompetensutveckling som sammanfaller med förskolans mål. Vi kan dock se, att de kommunala verksamheterna har en mer omfattande kompetensutveckling i och med Kompetensfondens satsningar.

Lokala styrdokument

I enlighet med nationella och kommunala måldokument ska förskolornas verksamhet planeras, dokumenteras och utvecklas i förhållande till mål och åtaganden.

Vi bedömer att de lokala styrdokumenterna på verksamhetsårets besökta förskolor är av mycket skiftande kvalitet, karaktär och utformning. Det är ett påpekande, som framkommit i tidigare årsrapporter och ett föreslaget utvecklingsområde från vår sida.

I princip har samtliga förskolor vi inspekterat en relativt god insikt om Lpfö 98's mål och riktlinjer. Dock finns det fortfarande några förskolor, då företrädesvis enskilt drivna, som inte känner till och inte använder Förskoleplan för Stockholms stad. Detta anser vi vara mycket anmärkningsvärt då förskoleplanen finns sedan 2003 som ett lokalt styrdokument.

Förskolornas lokala styrdokument består oftast av en verksamhetsplan och en verksamhetsberättelse på enhetsnivå och en arbetsplanering och utvärdering på avdelningsnivå. De kommunala förskolorna har stadsdelens generella åtaganden att ta hänsyn till samt att utvärdera kvalitetsredovisningar på enhets- stadsdels- och kommunnivå. Det vanligaste sättet för förskolorna att ta fram de lokala styrdokumenterna är, att ansvarig ledning formulerar ett förslag till dokument som sedan går på remiss till arbetslagen.

Generellt sett är många verksamhetsplaner utformade med en otydlig struktur där det kan vara svårt att göra kopplingar till Lpfö 98's fem huvudområden. Oftast finns endast mål, arbetssätt och ibland förväntat förhållningssätt, beskrivna kring förskolans arbete med "normer och värden och utveckling och lärande". Arbetet inom områdena "barns inflytande, förskola och hem samt samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet" är mer sällan formulerade med mål och intentioner. Det är inte heller vanligt att förskolorna specifikt fokuserar sina styrdokument på de prioriterade områdena i Förskoleplan för Stockholms stad. Förskolornas mål är ofta alltför generella och därmed svåra att bedöma i en utvärdering. Vi möter personal som inte känner till förskolans/enhetens egen verksamhetsplan därför att förankringsarbetet på förskolan inte varit tillfredställande. Generellt bedömer vi att kommunala förskolor oftare har tydligare dokument för planering och utvärdering, än enskilt drivna förskolor.

Verksamhetsplanen kompletteras nästan alltid av en arbetsplan för respektive avdelning. De arbetsplaner vi sett är även de av skiftande kvalitet och kan i många fall inte kopplas till de övergripande målen i verksamhetsplanen. Vår bedömning är att det ska vara en tydlig koppling mellan övergripande mål och arbetsplan. Avdelningspersonalen beskriver ofta att arbetsplanen är "deras" dokument som styr vardagens upplägg och innehåll på förskolan. Den innehåller exempelvis veckostrukturer med aktiviteter, gruppindelningar och firandet av traditioner. De förskolor som arbetar mer utvecklat

med projekt över tid kan beskriva tankar, upplägg och genomförande i så kallade projektbeskrivningar.

Utvärdering

Enligt vår bedömning är att förskolornas system för utvärdering ofta är bristfälliga och verksamhetsberättelserna präglas av detta. En verksamhetsberättelse ska innehålla analys av förskolans resultat, dvs. hur väl man har uppfyllt målen. Endast enstaka förskolor uppfyller dessa kriterier. Några få förskolor har beskrivit sina utvecklingsområden utifrån sin utvärdering och resultatanalys. I vissa fall finns inte kopplingar mellan verksamhetsplanens mål och verksamhetsberättelsens utvärdering. Vidare beskriver avdelningarnas termins- eller årsutvärderingar, i alltför många fall, enbart vad avdelningen eller förskolan genomfört i form av exempelvis teman, aktiviteter och utflykter och knyter sällan an till övergripande mål.

Förskolecheferna påtalar ofta vid inspektionen sin frustration över att verksamhetsdokumenten inte har den tydlighet och den effekt på styrning som de önskar.

De kommunala enheterna får vanligen färdiga mallar och instruktioner från sin stadsdelsförvaltning för verksamhetsplan och verksamhetsberättelse. Vi anser att cheferna ofta ser dessa som dokument att bara fylla i vilket gör dem mindre användbara. De flesta chefers ambition är att ha levande dokument, som ett arbetsverktyg och ett instrument att styra och utveckla förskolan med. Dock bedömer vi att en del chefer har begränsade kunskaper om mål och resultatstyrningens syfte. Vi ser sällan medvetna system och rutiner för planering, uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet.

Mål och resultatstyrning

Lpfö 98 styr det pedagogiska arbetet och syftar till att skapa förutsättningar för en likvärdig förskola med god kvalitet. Mål att sträva mot anger inriktningen på vad förskolan skall arbeta mot/sträva efter, när det gäller barnens trivsel, utveckling och lärande. Det finns här en stor frihet i hur verksamheterna utformas och hur den enskilda förskolan och avdelningen tolkar strävansmålen. Vi anser att, just denna frihet skapar ett stort ansvar för respektive förskola och dess ledning att planera och utvärdera sin pedagogiska verksamhet, på samtliga nivåer, så att resultaten tas tillvara och leder till förbättringar av kvaliteten.

I Allmänna råd och kommentarer, Kvalitet i förskolan framgår att Kvalitetsarbetet i förskolan skall kännetecknas av systematik, där arbetet tar sin utgångspunkt i beskrivning av nuläge, mål för verksamheten, uppföljning och utvärdering, analys och bedömning av resultat, utvecklingsåtgärder och nya mål.

Av tradition är förskolan inte målorienterad utan mer aktivitets- och traditionsstyrd. För att förskolans ledning och personal ska förstå intentioner och syfte med målstyrning, måste insikt och förståelse skapas kring förskolans uppdrag som helhet. Lpfö 98, förskoleplan, verksamhetsplan- och berättelse behöver kopplas till avdelningsplaneringen och utvärderingen, med en helhetssyn på barns lärande. Vidare bedömer vi att personalen bör bli medvetna om att pedagogiska val och förhållningssätt i vardagen är handlingar som styr verksamheten och förstår det meningsfulla i, att formulera levande lokala styrdokument.

Sammanfattningsvis anser vi att förskolorna bör bli tydligare på att formulera mål som är konkreta och bedömningsbara inom samtliga av Lpfö 98's fem målområden. Verksamhetsplaner och arbetsplaner måste bli bättre förankrade och genomarbetade där förskolans strategier och arbetssätt framgår.

Utöver detta bör förskolornas egna utvärderingsmetoder tydliggöras och förbättras. Enkäter, pedagogisk dokumentation, utvecklingssamtal, och ibland barnintervjuer och observationer är utvärderingsmetoder som förekommer i varierande omfattning. Vi kan exempelvis se, att de förskolor som fördjupat sitt arbete med pedagogisk dokumentation, har integrerat det till att bli ett uppföljnings- och utvärderingsinstrument i vardagen. Ett annat verktyg att följa upp verksamheten med skulle kunna vara självvärdering enligt exempelvis Skolverkets kvalitetsindikatorsystem BRUK. Vidare bedömer vi att förskolorna bör systematisera och genomföra analyser och ta till vara resultaten, för vidare utveckling av verksamheten.

Vi anser att det är angeläget att tydliggöra vad förskolans mål att sträva mot innebär och hur måluppfyllelse där kan utvärderas. Där kan Förskoleplan för Stockholms stad vara en viktig indikator. Det är kvaliteten på förskolans pedagogiska verksamhet som skall utvärderas och bedömas, inte barns enskilda prestationer. För att tydligare kunna bedöma kvalitet, bör förskolornas kunskaper och förmåga att använda sig av målstyrningssystem i verksamhetsutvecklingen förbättras. Enligt Skolverket är kriterierna för kvalitet i förskolan följande: *hur väl en verksamhet svarar mot nationella och kommunala mål, krav och riktlinjer och i vilken utsträckning verksamheten strävar efter att förbättras utifrån givna förutsättningar.*

Normer och värden

Värdegrund

I våra tidigare årsrapporter har vi beskrivit att förskolans värdegrundsarbete är ett prioriterat område i staden. Diskussioner gällande förskolans värdegrund är, på de flesta förskolorna vi besökt, ett ständigt närvarande och återkommande inslag i arbetet. På vissa förskolor har även föräldrarna deltagit i förskolans värdegrundsdiskussioner.

Många förskolor har en egen dokumenterad tolkning av värdegrunden där värden som trygghet, respekt, tillit och empati är begrepp som återkommer. Flera av förskolorna har både mål och arbetssätt för arbetet med att stärka barnens sociala och empatiska förmåga i sin verksamhetsplan.

Personalen är medveten om, att de är viktiga förebilder för barnen och arbetar aktivt och medvetet med att stärka barnens sociala och empatiska förmåga. Vi har även under detta verksamhetsår sett ett mycket respektfullt förhållningssätt mellan personal och barn och att samspelet mellan barnen oftast fungerar mycket bra. Under våra besök har vi noterat, att personalen hjälper barnen att lösa konflikter genom att samtala med barnen och att sätta ord på deras känslor. På flera förskolor beskriver personalen att de avvaktar barnens egna försök att lösa konflikter innan de går in och hjälper till.

På många förskolor har man återkommande samtal med barnen om hur man ska vara en bra kamrat. Tillsammans med barnen arbetar man på några förskolor fram regler, som ska gälla i samvaron på förskolan, så kallade kompisregler, som ofta anslås väl synligt.

För att alla barn ska få möjlighet att komma till tals och bli uppmärksammade arbetar många förskolor med att dela upp barngruppen i mindre grupper under en stor del av dagen. Det kan gälla vid maten, på utflykter, i olika temaarbeten och aktiviteter. Att dela barngruppen i mindre grupper är särskilt gynnsamt för barn i behov av särskilt stöd.

Förskolor som arbetar aktivt med att stödja barnens sociala och empatiska förmåga kan oftast mycket snart se ett tydligt och positivt resultat genom att det sociala samspelet i barngruppen förbättras och att konflikterna minskar.

Vår bedömning är att förskolornas arbete med att stödja barns sociala och empatiska förmåga är ett prioriterat och väl utvecklat område.

Olikheter som tillgång

I Förskoleplanen för Stockholms stad står att barn som behöver mer hjälp och stöd ska få det. Förskolan skall lyfta fram olikheter på ett sätt som stärker barnets identitet och självkänsla.

Vi har i våra tidigare årsrapporter noterat att förskolornas arbete med barn i behov av särskilt stöd är ett väl utvecklat och prioriterat område. Många förskolor har väl utvecklade strategier för sitt arbete och de flesta kommunala förskolor, som vi besökt under läsåret, har ett särskilt åtagande gällande barn i behov av särskilt stöd.

I förskolornas målsättning ingår att barnen, utifrån sina förutsättningar, ska integreras och delta i förskolans gemensamma aktiviteter på så lika villkor som möjligt. För att möjliggöra ett sådant arbete är det vanligt att förskolan ansöker om extra verksamhetsstöd som kan användas till personalförstärkning. Detta underlättar arbetet med att dela in barnen i mindre grupper under dagen. På många förskolor har personalen tillgång till handledning av specialpedagog och psykolog och även ett visst samarbete med externa kontakter som BVC och landstingets habiliteringsenheter.

Under det här verksamhetsåret har vi på några förskolor tagit del av olika samtal och temarbeten som ökar barnens förståelse för olikheter/likheter. Exempel på sådana teman kan vara att uppmärksamma och lyfta fram olika familjeförhållanden och olika/lik ögon - hår- och hudfärg. Att lyssna och visa respekt för individen och varandra är centralt i många verksamheter. Personalen beskriver, att det handlar om att förmedla känslan av att varje barn duger som det är, att barnen vågar säga sin åsikt och kan stå för det de tycker. Personalen betonar även, att de försöker vara observanta på att möta varje barns behov och att på olika sätt förmedla till barnen, att vi är olika och har olika behov.

Vår bedömning är att förskolorna generellt arbetar väl med att öka barns förståelse för olikheter och likheter.

Det mångkulturella uppdraget

Ett av förskolans viktiga uppdrag är, att arbeta utifrån en syn som betonar kulturers lika värde och som ser språklig och kulturell mångfald som en tillgång. Personalen beskriver ofta att de ser olikhet som en tillgång. För många föräldrar med rötter i andra länder än Sverige är förskolan det första mötet med den svenska kulturen. Förskolans mångkulturella uppdrag ska genomsyra all förskoleverksamhet och inte bara begränsas till förskolor i så kallade mångkulturella områden, eller förskolor, där det finns barn med rötter i andra kulturer än den svenska.

Att arbeta i mångkulturella grupper handlar om att på olika sätt stödja barnens kulturella identitet och de flerspråkiga barnens språkutveckling, i både modersmålet och det svenska språket.

I våra tidigare årsrapporter har vi beskrivit, att vi inspekterat flera förskolor där personalen ser olikheter som något positivt och att både personal och föräldrar med annan språk- och kulturbakgrund än den svenska ses som en viktig tillgång i verksamheten. Vidare har vi beskrivit att på många förskolor synliggörs det enskilda

barnets språk- och kulturbakgrund genom att man har barnböcker på olika språk, flaggor från olika länder och världskartor där man kan se vilka delar av världen barnens föräldrar kommer ifrån.

Under det här verksamhetsårets inspektioner har det framkommit att endast få förskolor har tagit tillvara och synliggjort den kulturella mångfald som finns på förskolan. Avsaknad av riktat mångkulturellt arbete är tydligast på de förskolor i Stockholms innerstad, där det finns få eller inga barn med rötter i andra länder än Sverige. På många av dessa förskolor har personalen inte alls prioriterat diskussioner eller utvecklat en målsättning för ett interkulturellt förhållningssätt.

I årsrapport för 2004-2005 noterade vi, att cirka hälften av samtliga stadsdelar erbjuder riktat modersmålsstöd. Efter verksamhetsårets inspektioner kan vi konstatera att det fortfarande finns ett antal stadsdelar som inte lever upp till de intentioner som finns i Lpfö 98 och Förskoleplanen för Stockholms stad.

På de förskolor där modersmålsstödet ges av externa modersmålslärare, kommer dessa till förskolan ett par timmar varje vecka. Intentionen är att modersmålsstödet ska integreras i verksamheten. På förskolor, som har många barn med olika språk och kulturbakgrund, påtalar personalen ibland svårigheter att organisera arbetet så att stödet blir en integrerad del av förskoleverksamheten. Det fungerar bra på många förskolor, men vår uppfattning är, att barnen ibland ”plockas” ur gruppen och ”språkundervisas” enskilt eller i liten grupp, vilket inte är enligt intentionerna i förskoleplanen.

Vissa föräldrar önskar inte modersmålsstöd till sina barn och på några förskolor uppger personalen att de erbjudit modersmålsstöd, men att det finns svårigheter att få tillgång till modersmålslärare. Dock beskriver personalen, att de är noga med att uppmuntra föräldrarna att tala sitt modersmål hemma med barnet. I samtal med personal har det även framkommit, att en del förskolor inte fått ta del av de särskilda medel för modersmålsstöd som stadsdelarna fått.

I likhet med tidigare årsrapporter, riktar vi kritik mot att det på många förskolor finns en osäkerhet om vilka arbetssätt som kan användas för att aktivt stödja modersmålet och att utveckla svenska som andraspråk. På dessa förskolor saknas ofta dokumenterade strategier och individuella planeringar för barnens språkutveckling och personalen saknar ofta adekvat kompetens inom ämnet. Det är endast några få förskolor, som har hög medvetenhet och kunskap gällande barns andraspråkutveckling. Personalen arbetar där strukturerat med språkstimulans och strävar efter en mångsidighet i sitt språkstödande arbetssätt generellt.

Vi anser att förskolorna ska utarbeta strategier för sitt mångkulturella arbete. När det gäller de kommunala verksamheterna bör stadsdelarna ta ett större ansvar och stödja förskolorna i detta.

Jämställdhet

Enligt Förskoleplan för Stockholms stad skall förskolan motverka stereotypa könsroller, aktivt arbeta för jämställdhet och ge flickor och pojkar samma möjligheter.

Även under detta läsår har vi kunnat se, att arbetet för att motverka traditionella könsrollsmönster är det område som beskrivs i mindre omfattning i förskolornas eget värdegrundsarbete. Men vi har även uppmärksammat att det finns några förskolor som har formulerat både mål och arbetssätt gällande sitt jämställdhetsarbete. Många arbetslag har numera deltagit i föreläsningar, läst böcker och diskuterat förskolans eget jämställdhetsarbete. I samtal med personal har det framgått att det finns ett växande intresse för att utveckla jämställdhetsarbetet ur ett genusperspektiv.

Några få förskolor har påbörjat processen genom att diskutera sina egna föreställningar om manligt och kvinnligt. För att synliggöra sitt eget förhållningssätt till flickor respektive pojkar har personalen använt sig av observationer och videofilm för att på så sätt få syn på sitt eget förhållningssätt i det vardagliga arbetet.

På några av de förskolor som vi besökt har personalen deltagit i Kompetensfondens projekt "Regnbågsbarn". Det ettåriga projektet går ut på att barn till homo- och bisexuella föräldrar inte skall riskera utanförskap för att deras familjer är annorlunda. Det har framgått i samtal med personalen att det har varit ett mycket lärorikt och tänkvärt projekt, som ökat personalens förståelse för och kunskap om jämställdhet i ett vidare perspektiv.

Den nya diskrimineringslagen (2006:67) ålägger förskola och skola från och med april 2006, att inte bara ingripa vid utan aktivt förebygga kränkande behandling. Varje år är man skyldig att upprätta en likabehandlingsplan. Lagen avser att stärka det juridiska skyddet för bl.a. barn till homo- och bisexuella.

Vår bedömning är, att det fortfarande är för få förskolor, som kommit så långt i sitt värdegrundsarbete att personalen har formulerat sig i mål eller utarbetat arbetssätt, för att integrera jämställdhet i det pedagogiska arbetet.

Natur och miljö

Enligt Förskoleplan för Stockholms stad skall förskolan lägga stor vikt vid natur- och miljövårdsfrågor i syfte att barnen skall tillägna sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö. Ett ekologiskt synsätt skall prägla förskolan.

Även i denna årsrapport kvarstår vår uppfattning att de flesta förskolor arbetar medvetet och aktivt med att förmedla till barnen ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö. Vid utevistelse går många förskolor till samma plats i skogen för att följa årstidernas växlingar, leta efter växter och spår av djur. Vid dessa utflykter ingår även att lära barnen att inte skräpa ner, bryta kvistar och plocka fridlysta blommor mm. De flesta kommunala förskolor har särskilda åtaganden gällande sitt miljöarbete och på dessa förskolor finns vanligtvis ett miljöombud. Dock är förskolans miljöarbete med avfallssortering och kretsloppstänkande, ur ett ekologiskt synsätt, inte alltid integrerat i barnverksamheten.

En del förskolor har tidigare haft en avfallskompost. På grund av olika svårigheter såsom skadegörelse och skadedjur har de sett sig tvingade att avbryta denna form av miljöarbete.

Många förskolor, som har intentionen att inhandla ekologiska livsmedel, påtalar att det kan vara svårt att hitta leverantörer som har ekologiskt odlade produkter och att varorna är dyra. En annan svårighet är, att kommunala förskolor är bundna av kommunens upphandlingsavtal. Ett fåtal förskolor har en särskild miljöprofil och då i första hand Friluftsförskolor. Dessa förskolor utmärks även av ett ekologiskt synsätt där både barn och personal deltar mycket aktivt i miljö- och kretsloppsarbete som t.ex. kompostering och avfallssortering.

Vi bedömer att förskolornas arbete med att förmedla till barnen ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö är ett utvecklat och prioriterat område. Dock kan många förskolor utveckla sitt miljöarbete för att på ett mer medvetet sätt involvera barnen i ett kretsloppstänkande ur ett ekologiskt perspektiv.

Barn och hälsa

I Förskoleplan för Stockholms stad står att maten på förskolorna ska vara av god kvalitet. Vi anser att staden bör precisera vad god kvalitet är för att påskynda en positiv förändring av förskolornas kosthållning.

Med anledning av de "larmrapporter" som kommit, angående barns övervikt och försämrade tandstatus, har vi under det här läsåret ställt frågor om förskolornas kosthållning. I samtal med ledningen har det framkommit att många förskolor har reducerat eller helt tagit bort krämer, fruktyoghurt, glass och andra sötade livsmedel.

Utveckling och lärande

Pedagogiskt innehåll och struktur

Enligt Lpfö 98 ska förskolornas verksamhet genomföras så att den stimulerar och utmanar barnets utveckling och lärande. Verksamheten innehåll skall främja leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet.

Vi har noterat, att många förskolor, både enskilt drivna och kommunala, redan i sin verksamhetsidé formulerat mål där begreppen utmanande, kreativ och lustfylld finns med då det handlar om den pedagogiska verksamheten. Många förskolor har en speciell inriktning som ska prägla hela förskolans pedagogiska verksamhet, såsom exempelvis Montessori, Waldorf, Reggio Emilia eller I Ur & Skur. Inriktningen påverkar synsätt, förhållningssätt, arbetssätt och vilket fokus verksamheten får.

Den syn på barns lärande som präglar Lpfö 98 och Förskoleplanen framhåller barnets egen drivkraft att söka kunskap och den kunskapssyn som eftersträvas är vid i sin tolkning. Hur förskolorna väljer att konkretisera de nationella och kommunala målen avgör ofta hur verksamhetens innehåll formas och struktureras.

Vi kan i vissa verksamhetsplaner och arbetsplaner möta formuleringar där verksamheten förväntas utgå från ett utforskande arbetssätt och där personalens förhållningssätt beskrivs som tillåtande och lyhört. Vi bedömer att planeringen av den pedagogiska verksamheten på dessa förskolor oftare är mindre styrd av vuxna. Innehållet organiseras och genomsyras i större utsträckning av projekt eller teman över tid där barnen påverkar innehållet. Många förskolor väljer att arbeta i projekt eller teman, båda begreppen används i liknade syfte, för att fånga och fokusera på områden som intresserar barnen. I ett temaarbete kan pedagogen se till att erbjuda och få med de ämnesområden som finns i Lpfö 98 "Utveckling och lärande". Personalen uttrycker ofta att områden som exempelvis språk, matematik, skapande och natur vävs in i temat och i vardagsarbetet.

Vi ser fortfarande relativt många förskolor som har en fast, och av vuxna förutbestämd, planering av den pedagogiska verksamhetens innehåll. Det innebär ofta veckoplaneringar med återkommande aktiviteter såsom exempelvis rörelse, skogsutflykt eller skapande på bestämda dagar. Barns inflytande över planeringen och innehållet är på dessa förskolor begränsat.

Att dela in barnen i mindre grupper är mycket vanligt på i stort sett samtliga förskolor vi besökt, med syfte att organisera den pedagogiska verksamhetens innehåll och ge den struktur. De mindre grupperna kan vara åldershomogena och fasta eller temainriktade och mer intressestyrda. Vi har även sett tendensen att barngrupper eller avdelningar organiseras i yngrebarns- (1-3 år) och äldre barnsgrupper (4-5 år) med motivering att förskolorna lättare och bättre kan anpassa miljön och organisera verksamhetens

pedagogiska innehåll. Den utvidgade syskongruppen (1-5 år) finns kvar som organisationsform, men är mindre vanlig i dagsläget.

Lekens betydelse för barnets lärande har en djup förankring i förskolans tradition. På flera förskolor uttrycker personalen med inlevelse och engagemang att de vill ge barn tid, utrymme och möjlighet till lek. Man talar inte längre bara om ”den fria leken” utan har i många fall integrerat den i planeringen och i vissa fall utvecklat den till arbetsmetoder och medvetna strategier. Vi möter ofta vuxna som strävar efter att organisera barnens tid så att onödiga avbrott försvinner och som också deltar aktivt i barns lek.

Pedagogisk miljö

Det har stor betydelse för kvaliteten i den pedagogiska verksamheten hur förskolorna utformar sin inre och yttre miljö. Den pedagogiska miljön ska bl.a. vara öppen, innehållsrik och inbjudande, enligt måldokumentet. Vi bedömer att det finns medvetenhet och intresse hos personal och ledning vad gäller att utforma förskolornas pedagogiska miljöer. Ambitionerna att möta varje barn och utgå från dess utveckling och behov påverkar organisationen av avdelningar och inredning av rum. Det blir mer vanligt att barngrupper delas in i åldershomogena grupper som vistas i miljöer som är väl anpassade för dem. Material riktas och erbjuds efter barns mognad och intresse på ett tydligt sätt.

Många förskolor använder begreppen ”pedagogiska hörnor, stationer och rum i rummen”, då de beskriver hur de utformar den pedagogiska innemiljön. Vi upplever att de strävar efter en öppen planlösning, i de fall lokalerna tillåter, med tillgängligt och överskådligt material. Med den inriktningen skapas lekmiljöer och rum som ger tydliga signaler till barnen om vad som erbjuds och är möjligt att välja. De pedagogiska hörnorna innehåller ofta bygg- och konstruktionsmaterial, bilar och djur, dockvrå för rollek med utklädningskläder, läs- rit- och skrivmaterial samt skapande material såsom exempelvis lera eller färger för målning. Materialet kan vara av fantasifull karaktär och ibland finns tekniska hjälpmedel som ljusbord, overhead och datorer. Generellt ser vi, att datorn blir allt vanligare i de pedagogiska miljöerna med olika programvaror, digitalkameror och skanner. Vid de pedagogiska hörnorna kan det även finnas fotodokumentationer och text som visar vad som erbjuds och är möjligt att göra där. Hyllor, bord och stolar är på många förskolor låga och anpassade till barns ålder. Några förskolor strävar efter att renodla rummens användningsområden och skapar separata rum som exempelvis verkstad, våtrum, ateljé och matsal. Barnen har på en del förskolor stort inflytande över den pedagogiska miljöns utformning och där kan miljön förändras efter barns intressen eller pågående projekt.

Många förskolor ger barn goda möjligheter att utforska material, utmanas och uppmuntras till lek i lustfyllda, tydliga pedagogiska miljöer. Dock ser vi fortfarande pedagogiska miljöer, där tillgängligheten är begränsad, med exempelvis stängda dörrar, högt placerat och/eller sparsamt med material. Medvetenheten hos personalen om miljöns betydelse kan variera mellan avdelningarna och därmed ges barnen olika förutsättningar till lek, inom samma förskola. På ungefär en tredjedel av de förskolor vi besökt anser vi, att den pedagogiska miljön bör utvecklas till att bli mer innehållsrik och inbjudande.

Förskolornas utemiljöer håller generellt sett en god standard och på en del håll är den spännande och varierande. Vissa ser sin gård som ytterligare ett pedagogiskt rum och skapar lekmiljöer med material på liknande sätt som i innemiljön.

Vi har vid några förskolor uppmärksammat att utegården inte är tillräckligt väl tilltagen utifrån antalet inskrivna barn eller är undermåligt utrustad.

Dokumentation

I Förskoleplan för Stockholms stad framhålls att dokumentation i form av video, foto, texter och barns egna arbeten ska ge barn och pedagoger underlag för att reflektera över lärandet och utvecklingen. Barnens arbeten synliggörs på olika sätt genom teckningar och foton, ibland försedda med kommentarer av både barn och personal, och placerade överskådligt på väggar. Dokumentationen kan omfatta både vardagshändelser och temaarbeten inom förskolan och är ofta riklig, men med otydligt lärandefokus.

Som en del av den pedagogiska dokumentationen framhåller många förskolor "barnets pärm" eller "portfolio". Syftet och innehållet i dessa pärmar varierar stort. En del barnpärmar har ett fliksystem som strukturerar barnets utveckling och lärande men det vanligaste är att barnpärmar enbart fungerar som samlingspärmar. Personalen sätter in dokument från temaarbeten, teckningar, intervjuer, foton och ibland minnen från inskolningen. På många förskolor ser personalen fortfarande barnpärmar som minnesalbum över barnets vistelsetid på förskolan, mer än att barnets utveckling synliggörs. Ofta följer barnpärmen med barnen från yngrebarns- till äldre barns avdelningarna. Barnens vetskap om och tillgänglighet till sina pärmar, varierar stort på förskolorna och vår bedömning blir, att personalen inte alltid förutbestämt syftet med "barnets pärm/portfolio". På många förskolor diskuterar man fortfarande *vad* och *hur mycket* som skall sparas och dokumenteras om varje barn. På några förskolor används barnpärmen som stöd i utvecklingssamtalet med föräldrarna. Då barnet slutar på förskolan lämnas dokumentationen till föräldrarna.

Endast ett fåtal förskolor använder pedagogisk dokumentation för att utvärdera och vidareutveckla verksamheten. Vår bedömning är att det är mindre vanligt med en pedagogisk dokumentation som synliggör lärandeprocesser, som ger återkoppling till barnen och som är underlag för reflektion i fortsatt planering. På de förskolor som fördjupat sin dokumentation till att bli ett pedagogiskt arbetsredskap har vi sett att bilder och alster visas mer tydligt och är noggrant utvalda för att beskriva barns lärande i processer. Texten är mer reflekterande och analytisk.

Språk och kommunikation

Språk och kommunikation är en av de prioriterade delarna i stadens förskoleplan. Vi har i de tidigare årsrapporterna poängterat att vi på förskolorna sett en kompetenshöjning bland personalen och en satsning på språkstimulerande aktiviteter generellt. Vår bedömning från verksamhetsårets inspektioner avviker inte från detta, utan kvaliteten på förskolornas arbete med språkstimulans är mycket god. Personalen har en bred kunskap om arbetet med barns språkutveckling, både på teori- och metodplanet och inser att det har en grundläggande betydelse för barns utveckling och lärande som helhet. Förskolorna framhåller, att den omfattande fortbildningssatsning som erbjudits genom Kompetensfonden de senaste åren har fått ett påtagligt genomslag, vilket även är den bild som vi fått vid inspektionerna.

Det är främst i vardagssituationerna som arbetet med språkstimulans sker och personalen är medvetna om att de själva är förebilder. Sång, rim och ramsor, samt sagoläsning förekommer dagligen på i princip alla förskolor vi besökt. Barnlitteratur är även rikligt förekommande på de flesta förskolor. Många förskolor delar in sina barn i mindre grupperingar för att ge barnen talutrymme och tillfälle att reflektera och berätta samt att pedagogen mer individuellt kan anpassa samtalet.

Vi har under verksamhetsårets inspektioner uppmärksammat, att begreppet kommunikation har blivit mer centralt och fått ett vidare perspektiv. Några förskolor beskriver vikten av att erbjuda många möjligheter för barnen att kommunicera med olika uttrycksformer. Det kan exempelvis vara drama, rörelse, musik, bild och skapande verksamhet, förutom genom det talade språket. Vår bedömning är att personalen på dessa förskolor fördjupat och vidareutvecklat sin kompetens kring området språk och kommunikation och integrerat det i en helhetssyn på barns utveckling och lärande. De har insikten om att språk och kommunikation är av fundamental betydelse för barnets möjligheter till vidare lärande och stimulerar barnen, inte enbart i korta aktiviteter, utan i verksamhetens alla situationer.

När det gäller förskolornas arbete med att stimulera och utmana barnens intresse för skriftspråk och matematik ser vi en stor spridning och varierande insikt om vad det innebär i förskolans verksamhet. Vår bedömning är att få förskolor har medvetna strategier och uttalade mål kring sitt arbete med att stimulera skriftspråk även om de i vardagen erbjuder olika situationer och möjligheter. Det kan handla om särskilda skrivhörnor med anslagna bokstäver, namn och ordbilder. Medvetenheten och intresset hos personalen för att stimulera och utmana barnens förståelse för matematiska begrepp har ökat påtagligt. Vissa förskolor har matematik som specifika teman eller prioriterade utvecklingsområden med fortbildningssatsningar, för ökad insikt och fokus. Vi har sett goda exempel på matematik i meningsfulla sammanhang där barnen mäter, väger och räknar i vardagssituationer.

Barns inflytande

Barns inflytande och ansvar har fått större fokus i förskolornas åtaganden och verksamhetsplaner än vi tidigare sett. Verksamheterna har i större utsträckning formulerat mål med konkretiserade arbetssätt i sina arbetsplaner och personalen har i och med detta diskuterat hur de ger barn inflytande och ansvar i vardagen.

De flesta förskolorna framhåller fortfarande den pedagogiska miljön som den främsta möjligheten till att ge barn inflytande över sina val av aktiviteter. På många förskolor finns en stor medvetenhet om hur man skapar inbjudande miljöer. Materialet är oftast lågt och tillgängligt placerat med tanken att barnen på eget initiativ ska inspireras till lek och aktivitet. De pedagogiska miljöerna struktureras ofta utifrån lekhörn eller stationer, såsom t.ex. bygg- och konstruktionshörn, med syfte att vara tydliga och lätta att överblicka för barnen. När det gäller möblering ser vi en tendens att stolar och bord, oftare än tidigare, är låga och anpassade efter barns ålder. Personalen prioriterar barnens miljö framför sin egen arbetsmiljö. På några av förskolorna beskriver personalen att de pedagogiska miljöerna är flexibla och förändras utifrån vad barnen leker och inspireras av samt utifrån ett pågående projekt eller temaarbete. Barnen kan på vissa håll även vara delaktiga i förändringen av miljön och i vissa fall även möblera om själva.

Personalen framhåller gärna lyhördhet och iakttagande som viktigt i förhållningssättet gentemot barnen och genom att vara tillåtande och flexibel skapa goda möjligheter för barnen att känna delaktighet och ansvar. Genom att ge barnen möjlighet att uttrycka sina tankar och åsikter kan de påverka sin situation och förskolans verksamhet. Inför nya teman eller projekt observerar ibland personalen barnen och försöker på så sätt ta tillvara det barnen är intresserade av.

Det är relativt vanligt att personalen delar in barnen på avdelningen i mindre grupperingar för att skapa förutsättningar för barnen att komma till tals. Det kan vara

mer eller mindre fasta grupperingar eller temagrupper som träffas regelbundet varje vecka men också speciella forum som personal, eller ibland barnen själva, kallar till. Dessa forum kan heta rådslag, barnråd eller barnmöten och oftast innehålla samtal om etiska dilemman såsom exempelvis oskrivna regler i uppkomna situationer. Personalen framhåller att barns inflytande också innebär ansvar för barnen och beskriver vikten av att tydliggöra det. De beskriver att barnen, efter ålder och mognad, uppmanas att ta ansvar för förskolans innemiljö, sina egna kläder och för det sociala samspelet i barngruppen.

På många förskolor handlar barns inflytande fortfarande bara om att barnen får välja lekpark vid utevistelsen, välja lekmaterial och lekkamrat eller välja hur mycket mat de ska lägga upp på tallriken. På dessa förskolor har ledning och personal inte gjort någon analys av vad barns inflytande och ansvar i praktiken kan vara. På några få förskolor har vi sett, att barnen ges möjlighet att påverka innehållet i den pedagogiska verksamheten genom barnintervjuer, både enskilt och i grupp, där barnen på ett mer fördjupat sätt kan påverka innehållet över tid. Barnen görs delaktiga i resonemang om temainnehåll, rimligheten i att genomföra det och hur det skulle kunna gå till, samt deltar i omröstningar och konsensusbeslut.

Några förskolor tar med barnen då de utvärderar sin verksamhet. Det kan ske genom barnintervjuer innan utvecklingssamtal eller efter avslutade projekt/ teman där barnen får uttrycka vad de tycker de lärt sig eller vad de upplevde mer eller mindre intressant och roligt. På de förskolor som använder pedagogisk dokumentation som en arbetsmetod ger dokumentationen återkoppling till barnen och personalen kan utifrån den söka nya initiativ i sin planering. På så sätt påverkar barnen indirekt innehållet och planeringen i den pedagogiska verksamheten.

På knappt en tredjedel av de inspekterade förskolorna har vi lyft fram förskolans sätt att arbeta med barns inflytande och ansvar i verksamheten som en styrka. I de fallen har barnen fått återkoppling på vad de haft inflytande över på ett tydligt sätt samt att personalen redovisar i sin utvärdering vad barns inflytande lett fram till. Dessa förskolor arbetar oftast på ett varierat och mångsidigt sätt för att ge barnen möjlighet att känna delaktighet och ansvar i verksamheten.

Vi har i rapporterna bedömt att området "barns inflytande" är ett utvecklingsområde i ungefär hälften av inspekterade förskolor. Utvecklingsområdet gäller ofta att förskolorna bör formulera ambitioner och arbetssätt kring barns inflytande i praktiken samt fördjupa och analysera samtalen kring förhållningssätt som gagnar detta. Personalen behöver få kunskap om hur de ska synliggöra barns vardagsinflytande samt hur de återkopplar till barnen så att de förstår att deras åsikter har betydelse.

Förskola och hem

Förskolans arbete med barnen ska ske i ett nära och förtroendefullt samarbete med hemmet. Föräldrasamarbetet är en av de grundläggande utgångspunkterna i förskolan och bör bygga på öppenhet, ömsesidighet och respekt, enligt nationella mål.

Samverkan med föräldrarna är något som de flesta av verksamhetsårets inspekterade förskolor ser som mycket viktigt och prioriterat område. Vår bedömning är att förskolornas arbete med föräldrasamverkan generellt sett är gott och något som vi ofta lyfter fram som en styrka i inspektionsrapporterna.

Inskolningen är familjens första kontakt med förskolans verksamhet. De flesta förskolor har strukturerade och väl planerade inskolningar som tar hänsyn till enskilda barns och föräldrars behov. Familjen informeras redan vid starten om förskolans rutiner och arbetssätt, både skriftligt och muntligt, vid enskilda samtal och föräldramöten. Vi har sett, att så kallade gruppinskolningar är vanligt och att inskolningstiden omfattar endast några dagar. På så sätt kan verksamheten på avdelningen hitta rytm och rutiner snabbare.

Många förskolor ger området föräldrasamverkan utrymme i sina verksamhetsplaner och arbetsplaner. Att ha ett nära och förtroendefullt arbete med föräldrarna är fast förankrat i förskolans tradition och har länge varit en av grundstenarna. Forum för samverkan med föräldrarna innehåller bland annat samkväm, såsom fixarkvällar, dropp – in – kaffe och traditionsfester, förutom vanliga föräldramöten. Personalen framhåller i princip alltid den dagliga kontakten vid lämning och hämtning som viktig för att bygga förtroende och samförstånd. Förskolornas ledning och personal är måna om att informera föräldrarna fortlöpande om verksamhetens innehåll och förändringar. Skriftlig information på anslagstavlor, personligen till familjen eller via mail förekommer samt att den pedagogiska dokumentationen har ett syfte att visa på verksamhetens innehåll för föräldrarna.

När det gäller att ge föräldrarna reellt inflytande i förskolans verksamhet framhåller en del förskolor någon form av föräldra- eller förskoleråd, där föräldrarepresentanter kan få ytterligare insyn i verksamheten och komma med synpunkter på innehåll och förändringar.

Vi har även sett, att föräldramöten kan organiseras i sådan form att föräldrarnas åsikter tas tillvara. Enkätundersökningar förekommer relativt ofta där föräldrars nöjdhet mäts och där synpunkter på verksamheten tas in. Även utvecklingssamtalen är tillfällen då föräldern enskilt kan ta upp åsikter och påverka verksamheten, främst runt det egna barnet.

Förskolorna är ofta mycket bra på att informera föräldrarna om sin verksamhet generellt, men när det kommer till inflytande och påverkan av den pedagogiska verksamheten eller på förskolans organisation, är möjligheterna i realiteten mindre.

Vi har under verksamhetsåret 2005/06 infört föräldraintervjuer vid våra inspektioner. Detta för att ge familjerna möjlighet att ge sin bild av förskolans verksamhet och hur de upplever att förskolan uppfyller målen i Lpfö 98 när det gäller ”förskola och hem”. Intervjuerna har upplevts positivt av de föräldrar som deltagit. Vi har genom dem fått nya infallsvinklar på det personalen beskrivit eller bekräftelse på om föräldrarna känner sig trygga och väl informerade om verksamheten i stort. De föräldrar vi mött har oftast förmedlat att de är nöjda, men också kommit med konstruktiv kritik. Önskemål finns att mer aktivt få delta i utvärdering av åtaganden och mål och få komma med synpunkter vid omorganisationer.

Det är viktigt att man på varje förskola för en diskussion med föräldrarna om vad föräldrasamverkan och reellt inflytande i praktiken kan vara. Den enskilda förskolan måste ta hänsyn till föräldrars olika möjlighet, intresse och behov av att delta och påverka. Olika familjer, olika barn och olika situationer kräver olika strategier från ledningen och medvetet förhållningssätt hos personalen vad gäller samverkan förskola och hem.

Utvecklingssamtal

I propositionen "Kvalitet i förskolan" framhålls att samverkan mellan förskola och hem *behöver stärkas* och att det då är viktigt med regelbundna samtal om barnets trivsel, utveckling och lärande.

De allra flesta förskolor erbjuder och genomför regelbundna utvecklingssamtal, oftast två gånger per år, tillsammans med föräldrarna. En del förskolor ger också föräldrarna ett antal frågor att ta ställning till inför samtalet. Själva underlaget för samtalet kan variera stort. De flesta förskolor framhåller, att det är den individuella utvecklingsplanen, IUP, som är grunden för samtalet och att den upprättas i samråd med föräldrarna. Vi har gått igenom ett antal olika mallar för IUP och kan konstatera, precis som föregående år, att variationen på struktur och innehåll är stor och därmed blir syftet oklart. I Förskoleplan för Stockholms stad står: *Utvecklingssamtalet är grunden för den individuella utvecklingsplan som tillsammans med föräldrarna skall utarbetas för varje barn.*

Det kan vara värt att fundera kring, var kravet på IUP har kommit ifrån, när det gäller förskolans barn. En tänkbar förklaring kan vara att i förskolans övergång till utbildningssystemet försökte man likrikta utbildningsformerna när det gäller att fånga det enskilda barnets lärande. Förskolan har endast strävansmål medan grundskolan har både strävans- och uppnåendemål. Grundskolan har idag en förordning som styr individuella utvecklingsplaner, vilken inte omfattar förskolans barn. Det finns inget egentligt stöd för IUP i Lpfö 98, även om många kommuner valt att formulera det som ett kommunalt mål. Enligt Skolverkets PM (2006-06-15) "Individuella utvecklingsplaner i förskolan" framhålls och förtydligas att Lpfö 98 har ett tydligt verksamhetsfokus. *Strävansmålen anger inriktningen på förskolans arbete och bedömningar bör syfta till en utveckling av verksamheten och inte till en kategorisering av barn.*

Visst är det viktigt, att förskolan följer hur barns utveckling och lärande sker och hur förskolan kan bidra till detta. Att följa barns utveckling är dock inte detsamma som att bedöma barns utveckling utifrån fastställda normer, kriterier eller uppnåendemål, vilket är något vi alltför ofta ser i förskolornas underlag för IUP.

Ser vi tillbaka på förskolans tradition, att ha ett nära samarbete och dialog med föräldrarna, ser vi en utveckling från kvartsamtal till IUP. De tidigare formerna för samtal grundade sig mer på den då rådande barnsynen med barnet som objekt och mera passivt inväntande av kunskap. Vanligt var samtalsunderlag med rubriker såsom "barnets utveckling socialt, emotionellt, fin- och grovmotoriskt och så vidare". Ofta var observationerna grundade på utvecklingspsykologin med förutbestämda teorier och normer för vad som var normalt vid olika åldrar. Detta kunde lätt göra att man fokuserade på barns brister och oförmågor och att man även sammanfattade detta i skattningsscheman. Vi anser att IUP mer bör utgå från den barnsyn som råder i Lpfö 98, "det kompetenta barnet", där barnet är den som erövrar kunskap med den vuxna som stöd. Pedagogik ska vara mer centralt än psykologi, och förskolans roll i förhållande till det enskilda barnets lärande i fokus. En IUP i förskolan ska upprättas i samråd med föräldrarna, vara framåtsyftande och positiv och utgå från en helhetssyn på barnets lärande och där barnet inte jämförs med någon annan än sig själv.

Vi möter en relativ stor osäkerhet på förskolorna om vad IUP ska innehålla och hur den ska användas. Vi möter ibland även en skepsis kring syftet med IUP då barnets lärande blir individualiserat och detaljerat i en ofta kollektiv lärandemiljö. En del förskolor plockar fram gamla mallar och rationaliserar med krysscheman medan andra mer

försöker formulera sig och beskriva det enskilda barnet. Vi har en farhåga att förskolorna, p.g.a. bristande kunskap hos personalen, utformar IUP där barnets prestationer och utveckling bedöms efter fastställda normer. Det kan inte nog poängteras att det *är på vilket sätt förskolan bidrar till barnets trivsel, utveckling och lärande* som ska framkomma i utvecklingssamtalet och ingå i barnets IUP.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det är viktigt att klargöra IUP' s syfte i förskolan. Då Stockholms stad i Förskoleplanen anger att stadens förskolor ska upprätta IUP för varje enskilt barn bör man stödja förskolechefer och personal, i arbetet med att utarbeta struktur och innehåll för ändamålet. Detta är fortfarande ett utvecklingsområde inom förskolan.

Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet

Enligt Lpfö 98 skall förskolan sträva efter att ha ett förtroendefullt samarbete med skolans verksamheter och stadens förskoleplan poängterar att övergången mellan förskola och förskoleklass skall vara planerad. Förskoleplan för Stockholms stad framhåller även att övergången skall innefatta vad förskolan har arbetat med, barnets behov och kompetens samt att dokumentationen är av avgörande betydelse.

I vår årsrapport 2004-2005 noterade vi, att många stadsdelar hade tagit ett övergripande ansvar för att utarbeta riktlinjer för övergången från förskola till förskoleklass. I flera stadsdelar har man initierat nätverk och arbetsgrupper med representanter både från förskola och skola i syfte att dela med sig av kunskaper och erfarenheter rörande pedagogiska frågor och att utarbeta en gemensam planering.

Det finns mycket positivt att notera genom att det strukturerade samarbetet har förbättrats och då framförallt inom de kommunala verksamheterna. I de stadsdelar som har utarbetat riktlinjer för samarbete, ingår oftast att personal från berörda skolor besöker förskolorna och att de blivande skolbarnen besöker respektive skola några gånger under vårterminen. Många föräldrar erbjuds där avslutningssamtal och ett överlämnandesamtal, då både personal från förskolan och skolan medverkar. I vissa stadsdelar har man även utarbetat ett överlämningsdokument där barnens kompetenser och behov beskrivs. Några enstaka förskolor har även utarbetat en portfoliometodik där olika former av dokumentation synliggör barnets utveckling och lärande på ett tydligt sätt. Föräldrarna avgör om dokumenten ska överlämnas till respektive skola.

Enligt vad vi erfarit har inga enskilt drivna verksamheter erbjudits att delta i det strukturerade samarbetet som finns inom vissa stadsdelar. Vi anser, att det är anmärkningsvärt eftersom det har till följd att samverkan och överlämnade generellt fungerar betydlig sämre för barn och föräldrar i den enskilt drivna verksamheten. Undantag är de verksamheter som omfattar både förskole- och skolverksamhet, vilket möjliggör en naturlig och gynnsam övergång för de barn som går över till förskoleklass inom respektive verksamhet. Det är få av de enskilt drivna verksamheter som inspekterats under verksamhetsåret som utarbetat mål och arbetssätt för samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet.

Trots den positiva bild vi noterat det senaste verksamhetsåret anser vi att det fortfarande finns en hel del brister i samverkan, även i den kommunala verksamheten. Det finns fortfarande många förskolor där föräldrarna inte erbjuds överlämnandesamtal, undantaget barn i behov av särskilt stöd. På flera förskolor har personalen uttryckt att de upplever att samarbetet fungerar mycket olika beroende på om skolans ledning eller

personal anser sig ha tid eller är intresserade av att fördjupa ett samarbete eller delta i överlämnandesamtal. Vi anser, att det fortfarande finns en stor osäkerhet om vad samarbetet ska innebära och vilken typ av dokumentation som ska ligga till grund för övergången.

Vidare påtalar personalen svårigheter att samarbeta med skolan eftersom föräldrarnas val av skolor har en stor geografisk spridning.

Intentionerna i stadens förskole- och skolplan är att utveckla en helhetssyn genom skolåren. För att kunna leva upp till intentionerna anser vi, att det positiva utvecklingsarbete som påbörjats i flera stadsdelar, bör fördjupas och utvecklas till att även omfatta den enskilt drivna verksamheten. Vi anser även, att ett fortsatt utvecklingsarbete kräver ett övergripande ansvar så att inte samarbetet uteblir på grund av ledningens eller personalens eventuella ovilja till samarbete.

Tillsyn av enskilt driven förskoleverksamhet och familjedaghem

Tillsynsbesöken är inriktade på att kontrollera lagligheten enligt beviljat tillstånd att bedriva förskola, familjedaghem och flerfamiljsystem samt att följa upp Utbildningsförvaltningens ”Riktlinjer för tillståndsprövning/godkännande” och att ”Riktlinjer för barnomsorgspeng” efterlevs i verksamheterna.

Under verksamhetsåret har 120 familjedaghem och 183 förskolor besökts för enbart tillsyn och på ytterligare 27 förskolor har tillsyn gjorts i samband med inspektioner. Sammanlagt har 330 av stadens verksamheter haft tillsynsbesök, utöver tillsynen i samband med klagomål. Urvalet av tillsynsbesöken har skett utifrån en strävan att inte mer än tre år skall gå mellan tillsynsbesöken.

Tillsyn i förskolor

Personal och barngrupper

Under det gångna året har det visat sig att de enskilt drivna förskolorna, speciellt i ytterstadsområden börjar få växande problem att anställa utbildade förskollärare eller personal med motsvarande kompetens. Det finns några förskolor som, under relativt långa perioder, helt har saknat pedagogisk personal med högskoleutbildning. Som orsak anges ofta svårigheter att rekrytera förskollärare, i första hand vad gäller tillgång, men också på grund av höga lönekrav. Enstaka förskolor har löst problemet genom att anställa en förskollärare som pedagogisk handledare då utbildad pedagog saknas i avdelningsarbetet.

Personaltätheten i barngrupperna ligger mellan 3,8 och 7,4 barn per vuxen. Vi har sett en tendens att små verksamheter (upp till cirka 25 barn) har högre personaltäthet i sina barngrupper än större verksamheter. Några förskolor som ingår i enheter med grundskola har anmärkningsvärt högt barnantal i förhållande till personal. De små föräldradrivna förskolorna uppfyller i större utsträckning stadens ambitioner att ha ett litet antal barn i barngrupperna.

Lokaler

Lokalmässigt finns stora variationer bland stadens förskoleverksamheter. De flesta förskolor har ändamålsenliga lokaler men i samband med tillsyn har inspektörerna upplevt att några av stadens nyöppnade förskolor har, i källarplan liggande, mörka lokaler som är pedagogiskt mycket svåra att överblicka.

Vid vissa av våra besök har vi påpekat att antalet barn i gruppen i förhållande till lokalernas storlek är för stort.

Utemiljön varierar mycket; från att förskolan inte har tillstånd att utnyttja gården, till stora, lummiga spännande gårdar med lockande möjligheter till varierad lek. De flesta förskolor besöker frekvent de parker och grönområden som ligger i närområdet.

Öppettider och avgifter

De flesta av förskolorna känner till och är insatta i skyldigheten att ha öppettider efter föräldrarnas behov inom ramen 6.30–18.30. Tiden anpassas dock till det aktuella omsorgsbehovet, vilket är effektivt ur ett resursperspektiv. Ett flertal av förskolorna anger i sin föräldrainformation de förkortade öppettiderna som förskolans faktiska öppettider. De flesta förskolor stänger 3-4 veckor sommartid och cirka 2 dagar per år för

planeringsdagar. En tredjedel av förskolorna erbjuder alternativ barnomsorg under stängningen.

I stort sett samtliga förskolor tillämpar maxtaxan som barnomsorgsavgift enligt stadens riktlinjer. Några enstaka undantag har lägre, eller ingen avgift. Värt att notera, vad gäller avgifter, är att ett antal förskolor inte tillhandahåller blöjor till barnen, trots att detta ingår, och att det finns förskolor med kö- och medlemsavgifter mellan 100- 2000 kronor.

Barnsäkerhet

Registerutdrag från Rikspolisstyrelsens belastningsregister skall enligt lag finnas på all personal anställd efter 2001-01-01. Trots det saknas ett eller flera registerutdrag på 42 % av de besökta förskolorna vilket vi anser är mycket anmärkningsvärt.

Barnskyddsronder genomförs i de allra flesta fall i förskolornas lokaler. Generellt kan förskolornas ledning redogöra för barnsäkerhetsrutinerna, men fortfarande finns ett antal förskolor som inte har dokumenterade säkerhetsrutiner. En femtedel av de besökta förskolorna hade någon form av anmärkning vad gäller barnsäkerheten som omfattas av dokumenterade rutiner för barnolycksfall, brand/utrymning och försvunna barn.

Rutiner för information om tystnadsplikten och anmälningsskyldigheten finns i de flesta förskolorna. Ledningen i förskolorna är väl medveten och har rutiner för att informera personal om ansvar och skyldigheter i tillämpning av gällande lagar.

Styrdokument

Vad gäller kvaliteten på besökta förskolors lokala styrdokument är bedömningen likvärdig med den vi gjort vid inspektionerna under verksamhetsåret. (sidan 16) Förskolans ledning är mycket motiverad och intresserad av *hur* de bör författa sina lokala styrdokument för att skapa förutsättningar för en utvecklingsprocess. Det är dock tydligt att det behövs mera insatser och kunskaper kring framtagandet och arbetet med styrdokumentet.

Tillstånden

I tillsynsbesöket ingår kontroll av om förskolans beviljade tillstånd efterlevs gällande godkänd adress och godkänt antal inskrivna barn. I de flesta fall följer förskolorna sina beviljade tillstånd men några förskolor har bytt adress eller skrivit in fler barn än beviljat. I vissa stadsdelar är äldre tillstånd bristfälligt formulerade vad gäller t.ex. godkänt antal barn. I några stadsdelar finns förskolor där tillstånden inte är tillgängliga. Detta försvårar inspektörernas uppdrag att utföra tillsyn och kontroll. Tillstånden för enskilt driven förskoleverksamhet bör i dessa fall kompletteras så att de innefattar de krav som Stockholms stad ställer på tillstånd idag. Detta påpekades även i föregående årsrapport.

Tillsyn i familjedaghem

Personal och barngrupper

Relativt många av de besökta dagbarnvårdarna, ca två tredjedelar, har någon typ av utbildning; barnskötare eller högskoleutbildning med pedagogik/motsvarande. Resterande har ingen eller ej relevant utbildning. Dagbarnvårdarna arbetar ofta tillsammans med andra i kollegiala grupper där ett vikariesystem kan ordnas och alternativ till omsorg vid sjukdomar och stängningar kan erbjudas. Det finns dock fortfarande familjedaghem som inte erbjuder vikarie vid frånvaro.

Antal inskrivna barn i varje enskilt familjedaghem varierar mellan 2 – 12 barn i grupperna. Enligt stadens riktlinjer bör en barngrupp inte bestå av fler än 5–7 barn i familjedaghem. Det finns några större grupperingar där flera dagbarnvårdare har slagit sig samman eller anställt en eller flera utomstående personer.

Lokaler

De flesta dagbarnvårdare har sin verksamhet förlagd till sitt hem med ett eller flera rum inredda för barnen. Utöver det hyr över hälften av dagbarnvårdarna en kompletterande lokal tillsammans med kollegor. I några fall har dagbarnvårdaren all sin verksamhet enbart i annan lokal än det egna hemmet, trots att tillståndet avser hemadressen. Lokalerna som används är av mycket varierad karaktär .

Öppettider och avgifter

Samtliga besökta dagbarnvårdare uppger att de är medvetna om skyldigheten att erbjuda barnomsorg inom ramen 6.30 – 18.30 samt att erbjuda alternativ barnomsorg vid eventuell stängning eller semester. Tiderna förkortas enligt dagbarnvårdarna i ”överenskommelse med föräldrarna”. Med anledning av att föräldrar klagat på begränsade öppettider i familjedaghem har Utbildningsförvaltningen i brev påpekat skyldigheten att erbjuda barnomsorg enligt ramtiden. Samtliga besökta dagbarnvårdare tillämpar maxtaxan.

Barnsäkerhet

Dagbarnvårdarna har rutiner för barnsäkerhet, men det är mindre vanligt att dessa är dokumenterade. Att dokumentera barnsäkerhetsrutinerna är Utbildningsförvaltningens krav sedan hösten 2005. I nära hälften av tillsynsrapporterna påpekas brister i dokumentation av barnsäkerhetsrutinerna.

Styrdokument

De flesta dagbarnvårdare känner till styrdokumentet ”Allmänna råd för familjedaghem”. Ungefär hälften av verksamheterna har någon form av verksamhetsplanering upprättad som mest liknar en fast veckoplanering. Mål och arbetssätt som skulle möjliggöra analys av verksamheten vid slutet av året och stödja framtagandet av utvecklingsområden fattas. Följden av de ofullständiga verksamhetsplanerna är bristfälliga verksamhetsberättelser.

Klagomålshantering vid enskild driven verksamhet

Under verksamhetsåret har vi gjort ca 10 inspektioner/tillsyner med anledning av klagomål. Dessa har vi gjort på uppdrag av Enheten för enskilt driven och fristående verksamhet. Klagomålen har bland annat handlat om bristande rutiner i barnsäkerhet och hygien, stor personalomsättning, liten andel utbildad personal, dåliga lokaler och stora barngrupper. Vissa klagomål gäller den pedagogiska verksamheten, där föräldern anser att förskolan inte lever upp till intentionerna i Lpfö 98 och/eller i förskoleplanen.

Stockholm den 15 september 2006

Eva Eklund

Martta Eklund

Kerstin Fagerström Clarin

Inger Leffler

Pirkko Leporanta Morley

Birgitta Magnusson

Marianne Sjöström

Lisbeth Sundström

Bilaga 1 Inspekterade förskolor augusti 2005 – juni 2006

Bromma	Kista	Skarpnäck
Kommunala	Kommunala	Kommunala
Slingan		Ballongen
Ängbygården	Enskilda	Ljusglimten
Enskilda	Kungsholmen	Enskilda
Tolvans förskola	Kommunala	Höjden
	Myntet	
Enskede/Årsta		Skärholmen
Kommunala	Enskilda	Kommunala
Glasmålningen	Nallebjörnen	Bredängs allé 44
Valrossen	Pilen	
		Enskilda
Enskilda	Liljeholmen	Morgonstjärnan
	Kommunala	Vågsålen
Farsta	Svandammsgården	
Kommunala		Spånga/Tensta
Äppelgården	Enskilda	Kommunala
	Vildkatten	Bromstensgård
Enskilda		
Tillit Knatteborgen AB	Maria/Gamla stan	Enskilda
Vätterosen	Kommunala	Delfi
	Centralvakten	
Hägersten	Språkförskolan Bamse	Vantör
Kommunala		Kommunala
Solbacken	Enskilda	
Åsen	Ask och Embla	Enskilda
	Ask och Embla Frö AB	Butterfly
Enskilda	Katarina västra förskolan	
Al Zahara	Krukmakaren	Älvsjö
		Kommunala
Hässelby/Vällingby	Norrmalm	Fantasia
Kommunala	Kommunala	Grindstugan
	Resedan	
Enskilda		Enskilda
Albetol	Enskilda	Al Zahraa Idealiska Akademi
Björkbacken	Birkagården Matteus	
Trolleborgen	Jensen	Östermalm
	Klockorna	Kommunala
Katarina/Sofia		Filosofen
Kommunala	Rinkeby	
Stenkolet	Kommunala	Enskilda
	Klippan	Barnens Montessori Akademi
Enskilda	Sagogården	
Basanders förskola		
Katarina västra	Enskilda	

Mosebacke förskolor AB	Fågelbo	
Vikströmska		

Bilaga 2 Tillsyn i förskolor augusti 2005 – juni 2006

Bromma	Hägersten	Kungsholmen
Al Azhar	Bellmanskällan	Balen
Björntjänst	Grodan	Bäret
Bromma Montessoriförskola		Cirkus
Bulleribasius	Hässelby/Vällingby	Fredrik Eens minne
Färjan	Allmänna förskolan	Giraffen
I Ur och Skur Havskatten	Aprikosen AB	Gunghästen
Justineborg föräldrakoop.	Dungen	Hjalmar
Kattresan	Giraffen	Kabinen
Krokodilens Montessoriförskola	Järneken	Kattungen
Liberorum	Kärleksörten	Lycée Francais
Lillgården	Käpphästen	Minibojarna
Liten och Stor	Mästerkatten	Sputnik
Mariehälls Montessoriförskola	Riddersborg	Villa Gorilla
Minnemalen	Rödklävern	
Optimisten	Sjöfågeln	Liljeholmen
Skogsrosen	Strandrågen	Flygande mattan
Storken	Sunnanäng	Matrosen
Tryggis	Sunrise playschool	Måsen
Täppan	Torparmor	
Äppelbo		Maria/Gamla stan
Ålstens Montessoriförskola	Katarina/Sofia	Ask& Embla, Åsögatan 84
	Ask & Embla Frö, fsk Freja	Ask& Embla, Åsögatan 109
Enskede/Årsta	Kanalen	Båtsmannen Jr
Globen - Kulan	Karlsson	Björngården
Gungan	Korken	Elvan
Hasselgården	Kåxis	Grönkulla
Linden	Melissaki	Johannes Waldorfförskolor Brännkykagatan
Nallebjörn Alternativ AB	Mäster Mikael	Johannes Waldorfförskolor Ludvigsbergsgatan och Gamla Lundagatan
Raketen	Skatan	Johannes Waldorfförskolor Sockerbruksgränd
Sockenstugan	Skutan	Kraket Spektakel
S:t Eriks Katolska förskola	Södermalmsbarnen	Krukmakaren
Svampen	Vicke Vire	Kulting
Tussmötevägen	Villekulla	Mikaela Waldorfbarnstuga
	Vita Bergen	Maria Magdalena
Farsta	Åsöberget	Paletten
Brommö		Philisénska
Karamellen	Kista	Pipmakaren
Murgrönan	Fågelbo	Rektangeln
Rödkinda		Stieberths förskola Timmermansgatan 12
Solbacka		Stieberths förskola Fatburs Brunnsgatan 14
Solrosen		Tantodalens förskola

Skogsbyns Friförskola		The Tanto School
Tallgubben		Tummen

Norrmalm	Skarpnäck	Östermalm
Adolf Fredrik	Ekbacken	Artillerigatan 51
Byttan	I Ur och Skur, Mossbarnen	Briljanten
Draken	Kulingen	Djurgårdens Montessoriförskola
Eldaren	Papegojan	Galärparkens Waldorfförskola
Estniska förskolan	Solvändan	Humpty Dumpty Nursery School
Flaggskeppet	Äppelgården	JENSEN education
Gustav Vasa barnkrubba		Keruben & kompani
Lammet	Skärholmen	Knattarna
Leklandet	51:an	Lilla Kvikkjokk
Leko	Alla nationers fria	Lilla Prästkragen
Linden	Gläntan	Lär
Lyckeboa	Humlan	Nalle Puh
Lärkans musikförskola	Kåsan Ur och Skur	Oscars förskola
Miniräknarna	Lillbjörken	Planet Kids Nursery school
Roten	Morgonstjärnan	Rådjuret
Röda Berget		Rönnbäret
Röhran	Spånga/Tensta	Skogshyddan
S-E Björnen	Bismilahi AB, Månen	Spargrisen
Skålen	Bismilahi AB, Stjärnan	Tessinen AB
Solstrålen		
Strutsen	Vantör	
Spöket	Butterfly	
Trubaduren	Otto	
Två Tungor	Smått och Gott	
Tårtan	Sture	
Vasastadens Montessoriskola		
Vårsol	Älvsjö	
	Bambini	
Rinkeby	Trumslagaren	
Blixten	Älvan	
Dialogförskolan	Älvsjöbarnen	
Trollängen		
Pärulan		